

Välkommen till
Nyhetsbrev nr 30
från Kalle Eriksson och Bjäreförlaget.

Jag har varit ute på äventyr..

Sedan jag skrev mitt förra Nyhetsbrev har jag varit ute på ett enastående och fantastiskt äventyr. Ett äventyr, som skänkt mig glimtar från såväl svensk som internationell historia och som visat prov på människors ofattbara förmåga att överleva som grupp trots ständiga problem, motgångar och svikna löften.

Jag har besökt Gammalsvenskby - en liten by ute på den vidsträckta stäppen i södra Ukraina. Byn ligger vid den mäktiga floden Dnjepr och inte långt från dess utlopp i Svarta Havet.

(Ett stycke norr om denna by kan vi f.ö hitta en plats, vars namn vi känner väl från den svenska historien: Poltava.)

Om du inte känner till namnet Gammalsvenskby behöver du inte känna dig ensam. Du är i sällskap med en majoritet av svenska folket.

(Efter det här äventyret blir det den här gången ett annorlunda Nyhetsbrev. Häng med i alla fall. Det är ett spännande ämne.)

Det speciella - och för mig märkliga -

med denna by ute på stäppen är att invånarna under mer än 200 år har lyckats bevara mycket av den svenska kultur som deras fäder hade med sig när det hela började. Flera av byborna talar fortfarande den östsvenska dialekt, som deras utvandrade fäder talade. Flera svenska seder och bruk lever också kvar.

Hit till denna by

kom jag tillsammans med en grupp andra svenskar med intresse för historia och med denna märkliga by som specialintresse. Några av resedeltagarna har släktingar i byn och är medlemmar i den svenskbyförening som finns på Gotland.

Hela denna historia

är så märklig och innehåller så många anmärkningsvärda inslag, att det inte är möjligt att ens i koncentrerad form ge svar på de många frågor som uppkommer. Jag får därför återkomma i annat sammanhang, bl.a. på min egen hemsida. Se detta brev som en liten - och ofullständig - glimt. En aperitif.

Det hela tar sin början 1781.

Det året kulminerar oron bland de bönder på ön Dagö, som kommit från andra delar Sverige och som nu, genom att Dagö inte längre tillhör Sverige (Ön förlorades genom freden i Nystad 1721) hotas av bl.a. livegenskap. Samtidigt

nås de av locktoner från den ryska kejsarinnan Katarina II. Hon strävar efter att befolka de stora stäppområdena i de nyligen erövrade områdena bl.a. norr om Svarta Havet.

Katarina II - tillsammans med sin rådgivare Potemkin - håller fram ett fett agn för de svenska bönderna: Jord, virke till hus, utsäde för en första skörd, skattefrihet under de första åren mm.

Kombinationen av hot om livegenskap och stora löften om jord i Ukraina gör, att många väljer att ge sig iväg.

Uppbrottet

från hembygden på Dagö skedde den 20 augusti 1781. Ca ett tusen personer hade valt att emigrera. På pråmar skeppades utvandrarerna - tillsammans med hästar, oxar, vagnar mm - över till det estländska fastlandet. Där anträdde marschen mot Ukraina.

Det skulle ta 9 månader innan man nått målet. Den 1: maj 1782 var man framme. Under dessa månader hade man drabbats av ofattbara lidanden. Det hela kom att kallas dödsmarschen. Långt ifrån alla kom fram till målet. Ungefär hälften av utvandrarerna hade dukat under av hunger, köld och sjukdomar. Till den utvalda platsen i Ukraina kom endast 535 personer.

Lidandet var inte slut.

Väl framme fann utvandrarerna, att flera av de löften, som de fått före avresan, inte hade uppfyllts. Inga hus väntade. Inga förberedda åkrar. Därtill kom att utvandrarerna under de första åren drabbades av sjukdomar. Pest, malaria mm härjade. Inte minst barnen dog i stort antal. Ett annat problem var hettan och sommartorkan.

Trots alla motgångar

kom man igång med att bygga sin by. Varje familj hade tilldelats jord. Ca 60 hektar per familj. Man fick dessutom möjlighet att kvittera ut material i viss omfattning mot avbetalning senare.

Svenskheten bevaras

För de svenska utvandrarerna var det viktigt att kunna hålla ihop i det nya landet. Inte minst för språkets skull. Viktigt kändes det också att bevara det kulturella arvet från det land man kom ifrån - Sverige. Eftersom religionen var viktig, blev en av de första gemensamma åtgärderna att bygga en svensk kyrka. En träkyrka stod klar redan 1787. Framöver arbetade man sedan ihärdigt för att även få en svensk präst till sin by. Att kontinuerligt ha en svensk präst på plats var dock inte möjligt. I stället kom det framöver att bli gästspel då och då.

Här måste jag ta ett hopp ända fram till 1929.

För att det här brevet inte skall bli orimligt långt, måste jag här ta ett skutt långt fram i historien. Landar på år 1929. I Ryssland, som nu är

Sovjetunionen, har revolutionen genomförts sedan några år. I gammalsvenskby har man upplevt striderna mellan de röda och de vita. Kollektiviseringen av jordbruket har inletts. För invånarna i Gammalsvenskby har livet förändrats. Tanken på att som grupp återvända till Sverige har väckts och diskuterats. Från Sverige har man från såväl myndigheter som frivilligorganisationer fått diverse löften om hjälp.

I juli 1929 sker det. 885 personer följer med på återresan till Sverige.

Återigen svikna löften

Ännu en gång drabbas svenskbyborna av svikna löften. I stället för att kunna etablera sig tillsammans i Sverige, blir de utspridda över landet. I stället för att kunna fortsätta som fria bönder, blir de statare, pigor och drängar etc. Missnöjet gror - och växer.

Åter till Ukraina

Till sist tar missnöjet och besvikelsen - och hemlängtan - överhanden för många. 250 av svenskbyborna bestämmer sig för att återvända till sin by i Ukraina. Där finner de att mycket av det de lämnat har raserats eller förstörts på annat sätt.

Ändå känner många att de nu är hemma. Det är hit de längtat.

Återuppbyggnaden påbörjas.

Snart får de känna av Stalins skräckvälde. Många drabbas. Det kan räcka med att man skrivit blev till Sverige för att stämplas som förrädare.

Under de här åren "försvinner" flera av svenskbyborna - oftast till Sibirien - för att aldrig återkomma.

Så kommer 2:a världskriget med sina fasor. Första den framvällande tyska armen 1941. Två år senare kommer ryssarna med sin armé. När tyskarna retirerar, tar man med sig invånarna i Gammalsvenskby för att utnyttja dem i arbetsläger. När sedan ryssarna i krigets slutskede når dessa läger, hamnar svenskbyborna i rysk fångenskap. Förvisning till Sibirien. Först 1947 kan de återvända till sin by.

Det var alltså till denna by

med dess dramatiska - och för många tragiska - historia i bagaget, som jag nu kom på ett veckolångt besök. Tipset om resan hade jag fått från Börje Nilsson i Stora Hult hemma i Bjäre. Han har besökt byn tidigare i samband med de gruppresor som anordnats.

Jag är tacksam för att ha kunnat göra besöket. Det har gjort mig rikare. Jag har lärt mig mycket. Har upplevt saker som jag tidigare inte kunnat föreställa mig. Jag har inspirerats att läsa åtskilliga böcker, som skildrar detta märkliga historiska "fenomen". Fler böcker återstår att läsa. Jag har fått nya perspektiv på mycket. Bl.a. på de moderna bekvämligheter, som vi här hemma kan njuta av varje dag, och som bland svenskbyborna skulle betraktas som en överdådig lyx.

Vi bodde hos privatfamiljer.

där någon i familjen kunde tala och förstå svenska. Det innebar, att vi kunde komma byborna in på livet. Vi fick uppleva deras levnadsstandard. Överallt mötte vi människor, som var öppna och villiga att berätta. Att fotografera var inget problem. Alla ville bli plåtade. Vi besökte skolan. 10 årig grundskola, med start vid 6 års ålder. Jag talade bl.a. med lärarinnan i den frivilliga svenskundervisningen. I den går såväl skolelever som vuxna. Jag besökte daghemmet. Upplevde en god standard, bl.a. på lokalerna. Jag besökte ålderdomshemmet. Där kunde vi Intervjua ett par av de gamla kvinnor, som fortfarande talar svenska. De hade mycket att berätta! Vi deltog i två gudstjänster. En av våra båda reseledare, Karl-Erik Tysk, är f.ö. präst i Sverige, talar flytande ryska och ukrainska och har varit i Gammalsvenskby många gånger. Under gudstjänsten kunde jag uppleva, hur inte minst de äldre kvinnorna med förtjusning stämde upp i de gamla svenska psalmerna. Kyrkoorgel fanns inte. Den behövdes inte! "Härlig är jorden" stannade särskilt kvar i mitt minne. När de gamla kvinnorna sjöng denna psalm med särskilt stark inlevelse, kunde jag inte låta bli att tänka på alla de umbäranden som dessa kvinnor måste ha genomlidit på denna "härliga jord."

Jag hade möjlighet att ströva runt på gatorna i byn och fotografera.

Människor. Miljöer. (Det blev 800 bilder.!) Besökte byns veckomarknad. Bara den en upplevelse. Pratade med lantbrukare, som höll på med potatisodling. Tillsammans med Börje Nilsson kunde jag göra besök hos Maria Malmas. En gammal kvinna, som hade mycket att berätta om upplevelser och umbäranden.

Problem i Ukraina.

Det är åtskilligt som inte fungerar särskilt bra i Ukraina.

Transportsystemet. Distributionen av el- och värme. (Under vistelsen där fick vi uppleva det som tycks ske ofta: på kvällen försvann elen - för att återkomma först fram på morgonen). Arbetslösheten är hög. I spåren efter arbetslösheten söker sig många män till vodka.

Vad händer med byn i framtiden?

Under såväl resan som vistelsen i byn var det naturligt att diskutera och fundera kring frågorna om byns framtid. En allmän uppfattning - även i litteraturen om byn - är, att det svenska språket i byn kommer att få allt svårare att hävda sig. Detta trots den undervisning som sker i skolan. Försök göres på olika nivåer att stärka banden mellan Gammalsvenskby och Sverige. En förening, svenskbyföreningen, har bildats i Sverige med Gotland som centrum. År 2001 träffades företrädare för Gotlands kommun och Gammalsvenskby och dess grannbyar och undertecknade ett vänortsavtal. Präster från svenska kyrkan, bl.a. "vår" präst under resan, Karl-Erik Tysk, besöker byn och dess kyrka fyra gånger per år på ett rullande schema. I svenskbyföreningen på Gotland arbetas energiskt för att stärka banden på olika sätt.

Till sist:

Kände du till något om Gammalsvenskby innan du läst detta brev? Har du kanske t.o.m. varit där? Berätta i så fall.

Vill du veta mer?

Med tiden kommer det mer om Gammalsvenskby på min hemsida

www.bjareforlaget.com

På en särskild hemsida www.gammalsvenskby.se finns åtskilligt material.

Och bilderna som jag tog i byn? I något sammanhang hoppas jag att kunna visa några av dem - om någon är intresserad.

Det här blev längre

än jag tänkt mig när jag påbörjade brevet. Tack för att du hängt med hela vägen.

I nästa Nyhetsbrev återvänder vi till Bjäre och dess historia.

Avslutar som vanligt:

Om du i fortsättningen inte önskar få mina Nyhetsbrev är det bara att du hör av dig med ett mejl.

Kalle

Kalle Eriksson
Bjäreförlaget
Hallavaravägen 102
269 91 Båstad
Tel. 0431-365332